

УДК 811-81'25

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-7>

Юлія ЛІТКОВИЧ,

orcid.org/0000-0003-4962-0617

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) litkovych@ukr.net

Людмила ЯЦЕНКО,

orcid.org/0000-0002-7522-2623

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій
Державного податкового університету
(Ірпінь, Україна) ludirpin@gmail.com

Анастасія ШЕВЧУК,

orcid.org/0000-0002-5005-3800

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) a.shevchuk@lutsk-ntu.com.ua

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ РАДИ ЄВРОПИ

У статті було розглянуто основні лексичні особливості мови офіційних документів Ради Європи. Доведено, що англійська мова документів РЄ характеризується домінуванням так званої англійської мови, яка вживається як міжнародна допоміжна мова (МДМ) – своєрідна «лінгва-франка» або «євроанглійська мова». Вживання цього «варіанту» англійської мови має значний вплив на лексико-семантичні особливості текстів документів РЄ. В документах РЄ простежується нейтральний, книжковий та спеціальний пласти лексичної системи англійської мови. В документах РЄ наявні інтернаціоналізми та неасимільовані словосполучення латинського чи французького походження, що пояснюється спрямованістю документів на декілька держав-реципієнтів. Характерним є використання офіційно-ділових стандартів, що є відмінною рисою офіційно-ділового стилю мовлення. Синонімічне вживання лексичних одиниць відрізняється в залежності від ступеня стандартизації того чи іншого документа. Доведено, що використання термінів зумовлене інформаційною та регламентуючою природою документів РЄ, тому при їх перекладі слід обирати один із запропонованих у роботі способів перекладу (практична транскрипція, транслітерація, традиційне відтворення, описовий переклад, синонімічне заміщення). Показано, що графічні та ініціальні скорочення вживаються в документах РЄ з метою економії місця та часу, а також з метою стандартизації назв документів для їх каталогізації і швидкого пошуку. Виявлено, що однією з найголовніших особливостей термінологічної лексики офіційних документів є використання в них термінів з різних термінологічних систем (не лише з політичними, економічними, соціальними, фінансовими та адміністративними, але й з багатьма специфічними проблемами, як-то навколишнє середовище, система охорони здоров'я, система прописки, тероризм).

Ключові слова: переклад, документи РЄ, стандартизація, інтернаціоналізми, акроніми.

Yuliia LITKOVYCH,*orcid.org/0000-0003-4962-0617**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) litkovych@ukr.net***Liudmyla YATSENKO,***orcid.org/0000-0002-7522-2623**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Language Training and Social Communications
State Tax University
(Irpin, Ukraine) ludirpin@gmail.com***Anastasiia SHEVCHUK,***orcid.org/0000-0002-5005-3800**Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) a.shevchuk@lutsk-ntu.com.ua*

LEXICAL FEATURES OF TRANSLATION OF COUNCIL OF EUROPE DOCUMENTS

The article deals with the main lexical features of the language of official documents of the Council of Europe. It is proved that the English language of the Council of Europe documents is characterized by the dominance of the so-called English used as an international auxiliary language (IAL) – a kind of “lingua franca” or “Euro-English”. The use of this “variant” of English significantly impacts the lexical and semantic features of the texts of the Council of Europe documents. The neutral, bookish, and special layers of the English lexical system can be traced in the Council of Europe documents. The Council of Europe documents contain internationalisms and unassimilated phrases of Latin or French origin, which is explained by the focus of the documents on several recipient states. The use of official business standards is characteristic, which is a distinctive feature of the official business style of speech. The synonymous use of lexical items differs depending on the degree of standardization of a particular document. It is proved that the use of terms is due to the informational and regulatory nature of the Council of Europe documents, so when translating them, a translator should choose one of the translation methods proposed in the paper (practical transcription, transliteration, traditional reproduction, descriptive translation, synonymous substitution). It is shown that graphic and initial abbreviations are used in the Council of Europe documents to save space and time, as well as to standardize the titles of documents for their cataloging and quick search. It is revealed that one of the most essential features of the terminological vocabulary of official documents is the use of terms from different terminological systems (not only political, economic, social, financial, and administrative, but also many specific problems, such as the environment, health care, residence registration system, terrorism).

Key words: translation, Council of Europe documents, standardization, internationalisms, acronyms.

Постановка проблеми. Діяльність Ради Європи в контексті сучасної міжнародної ситуації є надзвичайно важливою для розвитку її країн-членів. Оскільки Україна є членом Ради Європи (РЄ) з 1995 року, її активність і співпраця в межах даної організації здебільшого знаходить своє відображення в офіційних документах, які підлягають перекладу. Оскільки робочими мовами Ради Європи є англійська та французька, переклад відіграє дуже важливу роль у співпраці країн-членів. На засіданнях Парламентської Асамблеї, Кабінету Міністрів відбувається здебільшого усний синхронний переклад на 8-9 мов. Причому переклад відбувається не лише з мови виступу учасників, але й з мови перекладу, що називається «пере-

клад-реле» (relay interpretation). Письмові ж документи існують лише на двох мовах – англійська (на папері жовтого кольору) та французька (на папері рожевого кольору). На жаль, на сьогоднішній день кількість офіційних перекладів українською мовою обмежена.

Метою нашої статті є дослідження лінгвістичних мовленнєвих особливостей офіційних документів та їх вплив на переклад цих документів.

Виклад основного матеріалу. Діяльність перекладачів та тлумачів англійської мови, які залучені до діяльності Ради Європи, характеризується роботою з особливою мовою – англійською мовою міжнародного адміністративного спілкування, або з міжнародною допоміжною мовою»

(МДМ) («international auxiliary language»). Цей варіант англійської мови жартوما ще називають «Euroenglish» чи «Eurospeak». Може виникнути цілком логічне питання, чому саме англійська мова має такий статус. Цей факт зумовлюється тим, що «на сьогоднішній день англійська мова є домінуючою, чи офіційною мовою у більше ніж 60 країнах світу і представлена на всіх континентах» (Crystal, 2018). Оскільки Рада Європи включає різноманітні країни, жителі яких є носіями своїх власних національних мов, і англійська або французька для них є іноземними, «допоміжними» мовами, використовуючи їх під час спілкування, вони вносять в них певні лексичні, стилістичні, граматичні елементи власних мов. Цілком очевидно, що різні мови та культури структурно відрізняються, і таким чином люди не використовують мову однаково. Невід'ємним наслідком цього є ризик того, що практичні риси рідної мови мовця – наприклад, усталені вирази – накладаються на МДМ, що призводить до труднощів у розумінні, хоча і мовець і слухач говорять однією мовою, адже мовна компетенція в такому випадку може не співпадати з комунікативною компетенцією.

Крім того, всі письмові документи Ради Європи здебільшого не створюються носіями автентичної англійської мови, що і зумовлює певні їхні особливості, та дає підстави класифікувати і визначати таку англійську мову як МДМ (своєрідну «лінгва франка» – від італійського *lingua franca* – «франкська мова», тобто «змішана, інтернаціональна мова»). Англійські вчені зокрема зазначають, що «хоча в світі живе 360 мільйонів носіїв англійської мови, в світовому масштабі на сьогоднішній день неносії англійської мови численно перевищують автентичних носіїв» (Firth, 1996: 240). Той факт, що так багато людей по усьому світі використовують англійську мову, означає, що мова змінюється, оскільки люди спілкуються один з одним в той спосіб, який вони вважають найлегшим. Д. Крістал стверджує, що «причини мовних змін неможливо передбачити, оскільки вони спричиняються багатьма людьми. Чи радше їх розумами» (Crystal, 20018: 15).

Нині поняття «лінгва франка» є соціолінгвістичним терміном, який використовується для позначення однієї з декількох існуючих типів так званих контактних мов, які служать засобом міжетнічного спілкування (МДМ). Особливістю цього терміну є наявність у нього виразно вираженого позитивного оцінного компоненту: називаючи будь-який засіб міжетнічного спілкування терміном «лінгва франка», мовець однозначно

позитивно оцінює сам факт такого спілкування та переносить це позитивне ставлення на той засіб, який використовується.

Мовною базою англомовних документів РЄ є загальноновживана лексика нейтрального та книжкового пластів, яка пов'язана зі спеціальною термінологією (терміни різних галузей). Книжкова лексика надає тексту директивного значення. Книжкова лексика використовується виключно в преамбулах конвенцій та хартії РЄ, що надає їм відтінок патетичності та урочистості, наприклад:

<i>The Governments signatory hereto, being members of the Council of Europe, [...] reaffirming their profound belief in those fundamental freedoms which are the foundation of justice and peace in the world [...] have agreed as follows:</i>	<i>Уряди, що підписали дану конвенцію, і є членами Ради Європи, [...] підтверджуючи свою глибоку прихильність основним свободам, які є основою справедливості та загального миру [...] погодилися про наступне:</i>
---	---

(European Convention on Human Rights)

Під час використання загальноновживаної лексики у певному контексті відбувається звуження її семантичного діапазону, звільнення від частини існуючих значень, їх видозміна аж до виникнення нових. Загальноновживана лексика створює домінуючий фон. На цьому фоні спеціальна термінологія виконує лише інформативну функцію.

В документах з низьким рівнем стандартизації (рекомендаціях, запитах про подання, обмін листами), як правило, вживається нейтральна лексика, така як, наприклад:

дієслова (*question, regret, hamper, protest, fail, criticize, doubt, deplore*), усталені вирази (*be disappointed, be puzzled, be against*), прислівники (*unfortunately, unlikely*), означення (*adverse, harmful, unprecedented, questionable*), іменники (*disaster, failure, misery*), тощо.

Існує значна кількість слів, які вживаються у значенні, властивому їм лише у цих текстах, що належать до офіційно-ділового стилю. Деякі лексеми набувають нового значення, незафіксованого лексикографічними джерелами. Інші ж слова перекладачі під час перекладу українською мовою замінюють певними фіксованими відповідниками, закріпленими за конкретним англійським словом, що є свідченням ідіоматичної стандартизації (Зарума-Панських, 2001), наприклад:

desirous – *бажаючи*, *mindful* – *приймаючи до уваги*, *finding* – *зробивши висновок*, *to instruct* – *доручати*, *done* – *зовсім, абсолютно*, *invalid voice* – *недійсний голос*, *in respect of, with regard to* – *стосовно*.

Наведемо приклади відповідних текстів та їх перекладів:

In respect of the local and regional authorities on whose territory the number of residents who are users of regional or minority languages is such as to justify the measures specified below, the Parties undertake to allow and to encourage.

Стосовно органів місцевого та регіонального самоврядування, на території яких чисельність мешканців, що вживають регіональні мови або мови меншин, виправдовує вживання заходів, наведених нижче, Сторони зобов'язуються дозволяти і/або заохочувати.

(European Charter for Regional and Minority Languages)

Нетиповим для офіційних документів вважається вживання синонімів (ефект двозначності). Проте, значна кількість англійських стандартизованих виразів перекладається українською мовою однаково, що і є синонімією. Так, наприклад:

considering, taking account, bearing in mind, having regard, taking into consideration – часто перекладається одним і тим самим словом «*враховуючи*».

Синонімічне вживання лексичних одиниць відрізняється в залежності від ступеня стандартизації документа. Так, наприклад, для текстів конвенцій та резолюцій з високим рівнем стандартизації синонімія не є характерною рисою і для позначення того чи іншого поняття вживається певний усталений вираз. Проте, наприклад, для текстів висновків чи рекомендацій з низьким рівнем стандартизації синонімія є типовим явищем.

Наведемо приклади таких синонімів та їхні українські відповідники:

Boundary, frontier, border, barrier – кордон.

Workers, labor, manpower – робітники.

Traveling to meet trading partners, traveling for legitimate reasons, official journeys – відрядження, ділова поїздка.

Mafia, big time criminal, illegal carrier, organized crime, international terrorists, extremist movement – злочинець, організована злочинність.

External border, outer boundary – зовнішній кордон.

Signatory countries, states signatories – країни, що підписали той чи інший документ.

Propiska, residence registration, registration of residence – прописка.

(The Convention on the future of Europe)

Звичайно ж ці синоніми не завжди абсолютні, інколи вони виступають синонімами тільки в даному конкретному контексті. Наприклад слова, *honouring* та *fulfillment* із значенням 'виконання

певних обов'язків чи зобов'язань' вважаються синонімами, проте слід зазначити, що ці слова вживаються в різних контекстах. Якщо мова йде про виконання обов'язків та зобов'язань певною державою взагалі, на основі певних документів, то вживається *honouring (honouring of commitments and obligations by Ukraine)*. Якщо ж йдеться про виконання якогось певного, конкретного обов'язку, то вживається *fulfillment (fulfil Ukraine's obligations and commitments)*.

Проте, на нашу думку, при перекладі доцільно вживати один варіант. Це зумовлено тим, що різні частини певного документа складаються різними особами, а не автохтонними носіями англійської мови, і спосіб їх мислення накладається на спосіб вираження думок.

Характерною рисою є також функціонування неасимільованих словосполучень (здебільшого латинських та французьких) як загальноприйнятих міжнародних виразів, що зумовлено історією міжнародних відносин. Частіше такі словосполучення вживаються у текстах, що мають інформативний характер (доповіді, рекомендації) радше, ніж регламентуючий (конвенції, хартії). Їх роль полягає у наданні тексту офіційності, чіткості, точності.

Такі словосполучення виділяються в тексті курсивом, тому їх легко помітити при перекладі, і зазвичай їх не перекладають, а залишають в оригінальному вигляді. Часто вони є запозиченнями з латинської чи грецької мов. Корунець І.В. визначає їх як міжнародні сталі фразеологічні вирази, які при перекладі або залишаються незмінними, або замінюються абсолютними еквівалентами (Корунець, 2017). Наведемо приклади:

inter alia (між іншим), *in camera* (при зачинених дверях, в «закритому режимі»), *in situ* (на своєму місці), *de jure* (юридично), *de facto* (фактично), *ad hoc* (спеціальний), *actio popularis, acquis, sine qua non* (обов'язковий, невід'ємний), *prima facie* (на перший погляд).

Для документів РС характерна насиченість інтернаціоналізмами. Це пояснюється особливостями функціонування документів, які завжди призначені для кількох держав і розраховані на однозначне тлумачення. Кількість інтернаціоналізмів в міжнародних документах настільки велика, а їх переклад не являє собою особливих труднощів. При перекладі інтернаціоналізмів слід користуватись одним з таких способів: практична транскрипція, транслітерація, традиційне відтворення, описовий переклад, синонімічне заміщення (Корунець, 2017), наприклад:

Rehabilitation (реабілітація) *patient* (пацієнт) – транскрипція, *ecopoty* (економіка), *ter-*

rorism (тероризм), system (система) – транслітерація.

До специфічних лексичних засобів можна також віднести так звані офіційно-ділові стандарти, які надають документам певний стилістичний відтінок. Мова йде про ряд сталих традиційних словосполучень, які неодноразово повторюються в конкретних ситуаціях і функціонують як готові мовленнєві штампи. Створені традицією штампи відрізняються однозначністю та точністю. Одні штампи служать для економії місця та часу, усувають двозначність висловлювання, завуальованість думки. Шаблонні фрази необхідні для оформлення документів, створення їх текстової архітектури.

В процесі створення документів офіційно-ділові стандарти не створюються заново, до них звертаються як до усталеної спеціальної фразеології мови офіційних документів, тому при перекладі слід також вживати усталені вирази, наприклад:

It must be hoped that the weaker dollar can soon revive US exports, and with them the overall US economy, and that a stronger euro and yen may stimulate overdue structural reform in the countries concerned, in order to permit them to play their full part in global economic recovery. An accommodating stance by, especially the European Central Bank is also desirable in order to enable the euro area economy to fulfill this role.

Необхідно сподіватись, що послаблений долар незабаром зможе відродити американський експорт, а разом із ним і всю економіку США, і що сильнішаючи євро та єна прискорять затриману структурну реформу в залучених країнах, з метою надання їм можливості відігравати повноцінну роль у відновленні глобальної економіки. Особливо бажано також залучення Європейського Центрального Банку з метою уможливлення економічного простору євро відігравати цю роль.

(Council of Europe report)

Офіційно-ділові стандарти документів можна назвати «маркуючими», оскільки саме вони сигналізують про приналежність тексту до офіційно-ділового стилю мови.

При перекладі офіційно-ділових стандартів необхідно приймати до уваги їх специфіку, а саме їх позитивну чи негативну емоційність, приналежність до книжкового чи розмовного стилю, їх вживання у юридичних, економічних чи соціально-економічних контекстах (Зарума-Панських, 2001). В документах РЄ здебільшого вживаються офіційно-ділові стандарти емоційно незабарвлені, та ті, що відносяться до нейтральної лексики,

проте зустрічаються також позитивно чи негативно забарвлені одиниці такого типу. Наприклад:

The legislative framework is fragmented, incomplete and despite efforts the United Nations have not been able to conclude a comprehensive convention on the fight against terrorism.

Правова система є фрагментарною, незавершеною та незважаючи на докладені зусилля Об'єднаним націям не вдалося прийняти всебічну конвенцію (негативно забарвлення) по боротьбі з тероризмом.

(Council of Europe report)

Ще одним цікавим аспектом важливим для перекладу документів РЄ є наявність в них скорочень та акронімів. Оскільки основною стилістичною рисою офіційних документів міжнародних документів організацій є ясність, чіткість та зрозумілість, наявність в них скорочень може сприйматися як дещо, що суперечить цьому. Проте скорочення та акроніми вживаються досить часто і є ряд причин, що викликають це явище.

Деякі вчені пояснюють вживання скорочень в офіційних документах намаганням економити мовленнєві засоби. Лаконізм скорочень дозволяє збільшити кількість інформації, що передається в певному документі, без збільшення його обсягу. Це є особливо важливим, оскільки ясність та точність стилю офіційних документів вимагають повноти інформації. Скорочення та акроніми звертають увагу читача на найголовніше і полегшують сприйняття інформації.

Серед всього розмаїття видів скорочень та акронімів в офіційних документах РЄ представлені два види: графічні та ініціальні скорочення.

Графічні скорочення в основному використовуються для допоміжних чи службових цілей. Сюди відносяться назви документів, або їх частин, наприклад:

Doc. 8646; Doc. 9918; Monitor/Inf(2003)3; Working Group GT-SOM3; etc.

Ми вважаємо доцільним при перекладі залишати такі скорочення незмінними, оскільки це може полегшити процес покликання на відповідний документ. Можна перекладати лише слово *document*, оскільки воно є інтернаціоналізмом.

Щодо ініціальних скорочень, то в документах РЄ використовуються загальнозвживані та широковідомі скорочення-акроніми міжнародних організацій та понять, таких як *OECD (Organization for Economic Cooperation and Development – Організація економічного співробітництва та розвитку)*, *WHO (World Health Organization – Світова*

організація охорони здоров'я), OSCE – ОБСЄ, DNA test – тест (аналіз) ДНК.

Проте, існує також значна кількість акронімів, що стосуються суто РЄ і тому являють собою більший інтерес для перекладача. В складі РЄ є значна кількість робочих груп, кожна з яких має свою назву, виражену акронімом. При перекладі таких одиниць можна залишати акронім незмінним, проте в дужках обов'язково давати повне значення, наприклад:

<i>SOC (Socialist Group)</i>	<i>SOC (Соціалістична група)</i>
<i>EPP (Group of the European People's Party)</i>	<i>EPP (Група Європейської народної партії)</i>
<i>EDG (European Democratic Group)</i>	<i>EDG (Європейська Демократична група)</i>

Через міжнародну природу організації РЄ та вживання акронімів в багатьох мовах можливі запозичення скорочень з інших мов, зокрема французь-

кої. В англійській мові вони вживаються без змін, хоча їх тлумачення відрізняється від оригінального французького варіанту, тому при перекладі на українську мову доцільно також залишати їх без змін та давати переклад-пояснення, наприклад:

<i>CODEXTER (Committee of Experts on Terrorism)</i>	<i>CODEXTER (Комітет експертів з тероризму)</i>
<i>CDMM (Committee on Mass Media)</i>	<i>CDMM (Комітет з засобів масової інформації)</i>

Висновки. Приймаючи до уваги прагнення України приєднатися до Євросоюзу та процес інтеграції до Європейських структур, досвід участі України в діяльності Ради Європи є важливим і корисним. Переклад відіграє у цьому процесі важливу роль, тому проведення досліджень в галузі перекладу офіційних документів сучасних міжнародних організацій є невід'ємним аспектом подальшого розвитку перекладознавчої науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зарума-Панських О.Р. Англомовна лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2001. 134 с.
2. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). 5-те вид., виправ. і допов. Вінниця: Нова Книга, 2017. 448 с.
3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language, Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 3-d edition. pp. 582.
4. Firth A. The discursive accomplishment of normality: On 'lingua franca' English and conversation analysis, Journal of Pragmatics, 26, 1996. pp. 237–259.

REFERENCES

1. Zaruma-Panskykh O.R. Anhlomovna leksyka mizhnarodnykh dohovoriv: strukturni, semantychni ta dyskursni osoblyvosti. [English vocabulary of international treaties: structural, semantic and discourse features]: avtoref. dys. ... kand. filol.nauk: 10.02.04. Lviv, 2001. 134 s. [in Ukrainian].
2. Korunets I.V. Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad). [Theory and practice of translation (aspectual translation)]. 5-te vyd., vyprav. i dopov. Vinnytsia: Nova Knyha, 2017. 448 s. [in Ukrainian].
3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language, Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 3-d edition. pp. 582.
4. Firth A. The discursive accomplishment of normality: On 'lingua franca' English and conversation analysis, Journal of Pragmatics, 26, 1996. pp. 237–259.